
ПОЛИТИКЕ И ДИСКУРСИ САВРЕМЕНИХ ФЕМИНИЗАМА: МОДАЛИТЕТИ МОГУЋНОГ

УДК 141.72

Оригинални научни рад

Драгана З. Стојановић
Факултет за медије и комуникације,
Универзитет Сингидунум

Сажетак

Текст „Политике и дискурси савремених феминизама – модалитети *могућног*“ истражује савремене могућности формулисања политика и стратегија феминизама након њиховог проласка кроз три фазе – таласа, те кроз постфеминистичке критике реконтекстуализације феминистичких теорија. Користећи се теоретизацијама из оквира постструктурализама, теорија текста и већ разрађиваних феминистичких платформи, рад покушава да укаже на нужност поновног промишљања и извесне реконфигурације како питања *феминистичког*, тако и питања родног, полног, идентитарног/идентитетског, па и самог *политичког* као таквог које је неопходно промислити (и) ван динамике заједништва, односно ван динамике пријатељ:непријатељ. Напоследку, текст разматра потенцијал модалитета *могућног*, односно отворености ка дијалошком односу феминизама са системом језика, писма и друштвено-културалне реалности унутар које феминизми егзистирају и делују.

Кључне речи: феминизми, политике, језик, писмо, алтерација, разлика, различно, могућно

ФЕМИНИЗМИ И ШТА ЧИНИТИ СА ЊИМА

Временска дистанца након постмодерног обрта са које данас проговарају бројне теоријске платформе уводи могућност и

потребу поновног промишљања теорија које су обележиле сложену динамику модерно-постмодерно током претходних деценија. Чини се да и поред свих теоријских обрта измештања доминантне тачке са које се теоријски приступи током датих периода изводе, одређена питања остају у фокусу; међу њима свакако значајно поље заузима питање субјективитета у својим различитим појавностима – текстуалним, телесним, изведбеним, чимбеним – *перформативним*. Другим речима, питање субјекта испоставља се као трајно место фасцинације и трајно место *трауме* – будући да, враћајући себе на питање о себи и развијајући се(бе) кроз бројне модалитете текстуалног (теоријског, али и културално-изведбеног), субјект не успева да залечи место сопствене нецеловитости.¹⁾

Како се питање субјективитета не може одвојити од модалитета његовог културалног исказивања, али ни од фактора његове материјалне потпоре – *тела* које препознајемо као материјалног, али и текстуалног носиоца замишљеног *места* са којег субјект (сматра да) одашиље себе и рефлектује своје презентације у читањима других, тачке пресека – интерсекције телесног и текстуалног (културално читаног, *укотвљеног* у интелигибилно) се испостављају као посебно витална упоришта најразличитијих теоријских платформи; једно од таквих упоришта је свакако питање истраживања родности, полно-родних тела и њихових динамика унутар материјалног, (али и) текстуално-културалног простора.

Тело је *место одакле*.²⁾ Говорим из свог тела (оно се говором трансформише у оно што зовем *субјект*, али што никада не испуњава очекивања субјекта-текста у целини; тело је оно што, сасвим парадоксално, смета *чистом и исправном субјекту*³⁾). Моје тело је место са кога су читане: моја полност, моја родност (оне се сажимају у једну сложену, значењима набијену масу под притиском културалног читања), друге категорије. О таквом телу не престају да говоре различитим теоријским језицима. Такво тело се производи (и лепи на моје тело као кодирана, *цивилизована* кожа) унутар различитих политика и дискурса датог друштва

1) За теоретизацију *субјекта-у-процесу* видети Julia Kristeva, *Powers of Horror – An Essay on Abjection*, Columbia University Press, New York, 1982.

2) Hélène Cixous and Jacques Derrida, „Iščitavanje spolne razlike u književnom tekstu – dva monologa“, *Treći program hrvatskog radija* br. 36, Hrvatski radio, Zagreb, 1992, стр. 172.

3) Julia Kristeva, *Powers of Horror – An Essay on Abjection*, н. д.

унутар којих се такво тело указује. О таквом телу говоре и феминизми.

Питање о коме се све чешће расправља у последње време како у академском дискурсу, тако и у дискурсу свакодневнице је следеће: да ли су феминизми и даље релевантни данас, након постфеминизама и постмодерних обрта који су, чини се, до крајњих могућности деконструисали и релативизовали кључна упоришта теорија двадесетог века, а тиме и (важност) категорије рода и пола? Такође и: уколико јесу релевантни, према чему/у односу на шта се феминизми даље могу развијати и на који начин могу формулисати своје политике, дискурсе и стратегије тако да буду актуелне у савременом добу, за субјект који ће их изговарати (за субјект кога ће [дате политике] изговарати)?

Постављајући слично питање пре двадесет година⁴⁾ Гризелда Поллок (Griselda Pollock) примећује: „Феминизам је *passé*, сада смо уроњени у нешто ново-пост-шта год... Али феминизам је историјски пројекат и тиме се по себи константно обликује и реконструише у односу на конкретне, постојеће процесе женских борби (у оригиналу: *struggles*⁵⁾).“⁶⁾

Како схватити реч *борба* у актуелним тачкама феминизама након три таласа њихових развоја и након постфеминистичких критичких промишљања? Шта су то заправо, и куда воде политике феминизама у историјском и, што је још важније, у савременом контексту? Да ли су феминизми и даље релевантна стратегија говора о *женском*? Пре свега, *нема једног феминизма;*⁷⁾ како су

-
- 4) Што показује значајно временско трајање нечега што се може назвати и *кризом феминизама* након трећеталасних феминизама и постфеминизама, те континуирану потребу за дискусијом овог проблема.
 - 5) За разлику од контекстуализованости речи *борба* у српском језику која упућује на ратничко, ратоборно, милитантно, реч *struggle* у енглеском језику више се односи на хватање у коштац са баријерама, препрекама, дисфункционалностима, притисцима са којима се субјект може сустрети у процесу извођења себе кроз своје друштвено-културалне идентитете.
 - 6) Griselda Pollock, „Preface“, у зборнику: *Generations & Geographies in the Visual Arts* (приредила: Griselda Pollock), Routledge, London, New York, 1996, стр. xii. Сви преводи у овом тексту су ауторкини, уколико није назначено другачије.
 - 7) Уколико феминизме размотримо као модалитета говора о позицијама женског субјективитета (и из позиција женског субјективитета), феминизама је онолико колико и позиција женских субјективитета, али и позиција из којих се може говорити о женском субјективитету (што укључује и друге родне позиције). Погледати детаљније у Griselda Pollock, „Preface“, у зборнику: *Generations & Geographies in the Visual Arts* (приредила: Griselda Pollock), н. д, стр. xv.

феминизми модалитети говора о женском⁸⁾ телу, субјективитету и *писмима* који за циљ имају да осветле, тематизују, мапирају и интерпретирају питање жене и женскости из других (недоминантних, алтерирајућих, *меких*⁹⁾ или *одсутних*) перспектива, феминизми обухватају широк опсег текстова, али и уметничких, активистичких, перформативних, политичких и свакодневних деловања која у фокус враћају место женскости унутар фалогоцентричне¹⁰⁾ културалне структуре која иницијално изводи место женског као место *одсутног*, место *нечујног*. Феминизми су, дакле, *писма* којима се исписује место женског унутар структуре језика у најширем смислу речи (лингвистичког, визуелног, аудитивног, бихејвиоралног и другог). „Историјски, о одсутности говори жена.“¹¹⁾ Но, иако је о томе подробно расправљано,¹²⁾ то и даље не значи да само жена може писати феминистичко писмо. Такође, жена може писати и *тврдо* писмо, писмо доминантног дискурса (који је оставља *по страни*). Женски субјект је, дакле, постављен у парадоксалну позицију онога ко говори, али ко константно бива *изговаран* (фалогоцентричним језиком који и [про] изводи женскост у месту женскости). Стога су и феминизми, ако говоре о месту женскости језиком који производи женскост као *одсутну* или *закривену*¹³⁾ (па и уколико говоре са места *другог*, алтернативног, алтерирајућег), центрирани око парадокса који их успоставља: наиме, како говорити о месту женског (субјективитета, тела, деловања, *писма*) уколико постојећи – расположиви језик неминовно производи *женско* на исти начин – као оно што не може (из)говорити (себе)?

„Отуђене од језика, жене су визионарке, плесачице које пате док (про)говоре.“¹⁴⁾ И заиста, сложена позиција женског тела

- 8) У свим модалитетима у којима се оно појављује, изводи, чита и/или интерпретира.
- 9) За концепте *меког писма* и *женског писма* видети Hélène Cixous, „The Laugh of the Medusa“, *Signs*, Vol. 1, No. 4, The University of Chicago Press, Chicago, Summer 1976, 875-893.
- 10) За објашњење термина *фалогоцентризам* видети текстове Жака Дериде (Jacques Derrida) и Елен Сиксу (Hélène Cixous).
- 11) Roland Barthes, *Fragmenti ljubavnog diskursa*, Pelago, Zagreb, 2007, стр. 26.
- 12) Већ и у литератури наведеној у библиографији на крају овог рада, а свакако и шире.
- 13) Заклоњену, сакривену, стављену са стране, по страни, склоњену, замењену илузијом која изговара идеал-модел Жене уместо жѐна.
- 14) Julia Kristeva, “Women can never be defined”, у зборнику: *New French Feminism* (приредили: E. Marks и I. de Courtivron), Harvester, Brighton, 1981, стр. 166.

и субјективитета унутар фалогоцентричног друштвеног дискурса (назовимо је: утишаном, заклоњеном, дискриминисаном, тегобном, болном, изазовном, нашминканом; назовимо је било којим именом које би жена [о] себи дала) указује на специфичну сложеност писма којом ова позиција може писати, као и писма којим се о овој позицији може писати (којим се она може *исписивати*). Позиција женскости заправо је место *разлике саме* која у пуном смислу постаје видљива (*значаћа = постојећа*) у писму/говору, и стога се једино може извести као *писање*, односно ишчитати у *писму*.¹⁵⁾ Стога је писмо (*писање* у најширем смислу те речи, што обухвата поље лингвистичког, визуелног, аудитивног, бихејвиоралног и другог) можда једини (ефективан) начин извођења женскости и рада са местом женскости унутар поља културалног. Писати, стога, значи (про)изводити (место за [женски] субјективитет у језику). Писати, дакле, значи имати у рукама (у речима, у руци која *пише*) интервентни потенцијал, потенцијал промене, потенцијал одговора на актуелни друштвено-културални контекст, на актуелне политике и актуелни језик, јер „ако је субверзија могућа, то ће бити само она субверзија која долази из система закона...“.¹⁶⁾ Другим речима, упркос и захваљујући свим парадоксима око којих је структуриран, језик је место трансформације, интервенције, уписа; језик је место нових могућности постајања и реконфигурисања субјективитета, и овде лежи кључ непрекинуте актуелности феминизама чак и након његовог развоја кроз три таласа и критичке реконтекстуализације феминистичких теорија у добу постфеминизама, кроз постмодерни обрт. Или, сасвим сажето: уколико у језику постоји место које се зове *жена*, и даље је оправдано писати о њему.

САВРЕМЕНА ЛИЦА ФЕМИНИЗАМА. ФЕМИНИЗМИ КАО ПОЛИТИКЕ. ПОЛИТИКЕ КАО ПРИЈАТЕЉСТВА. ФЕМИНИЗМИ КАО ПОЛИТИКЕ ПРИЈАТЕЉСТВА.

Питање које и даље остаје отворено јесте на који начин писати (феминизме), односно на који начин мислити, разговарати

15) Hélène Cixous and Jacques Derrida, „Iščitavanje spolne razlike u književnom tekstu – dva monologa“, н. д, 174.

16) Judith Butler, *Gender Trouble*, Routledge, New York, London, 1990, стр. 93.

и преговарати о женској позицији данас – коју политику *комуникације* одабрати у односу на савремени тренутак?

Различити таласи феминистичких теорија, активизама и струја кроз историју на различите начине су говорили, писали и промишљали позицију женског субјективитета и тела, одговарајући на културални контекст и реагујући на егзистенцијалне проблеме, мапе и чворишта унутар којих је била позиционирана тачка *женског*. Од сифражетских првоталасних феминизама једнакости, преко теоријских, аналитичких и активистичких феминизама разлике другог таласа и трећеталасних рекапитулација и критика претходних феминистичких позиција, па све до отварања питања радикалне индивидуације и релативизације (родног) идентитета као таквог у постфеминизмима, феминистичка писма заузимала су различите улоге – критике, сепарације, анализе, преговарања.

Генерално, тешко је говорити о политикама комуникације уз тезу о систему језика као метасистему који унапред, како се чини, одређује све потенцијалне комбинације извођења субјективитета као таквог (субјект је унапред одређен, унаред задат, унапред одат и нужно одан језику). Суштински, таква поставка наизглед би значила да *нема комуникације*, будући да се она увек одвија путем *трећег*, захваљујући *трећем* – језику самом. Између *ја* и *ти*, дакле, стоји *језик*, који производи места путем кога ти постајеш – *ти* из позиције коју моје *ја* присваја као своју, и, слично томе, *ја* за тебе постајем – *ти*. „Разговор у двоје (па и читање) увек је овакав: постоји *ту* и неко *трећи*, а то је *језик сам*. Тај *трећи* омогућује састанак И растанак који нас не супротставља, него омогућује проток жудње, континуитет. Један *трећи* увек се скрива у речи ТИ...“¹⁷⁾ Како, дакле, извести комуникацију уколико се она увек одвија *путем* паравана (језика), а у случају феминизама, који расправљају о различитости родних позиција, и из поља које у међусобној релацији откривају полно-родну разлику као *непреведивост*?¹⁸⁾

“Испада по свему да је полна разлика неспоразум *сам*, или фикција о неком неспоразуму...“¹⁹⁾

17) Hélène Cixous and Jacques Derrida, „Iščítavanje spolne razlike u književnom tekstu – dva monologa“, н. д, 177.

18) Исто, 173.

19) Исто, 175.

Како разрешити питање неспоразума у комуникацији места разлика? Једна од политичких стратегија савремених феминизма могло би управо бити: *политика* (успостављања) *дијалога* из различитих полно-родних позиција, из самих места разлике, што се може извести једино кроз *писмо* (јер полно-родна позиција је позиција у писму, позиција у језику, позиција која се изговара и ишчитава; она је такође и та која чита),²⁰⁾ заједно са *трећим*, једино кроз *писање* – континуирано извођење места разлике као места дијалога, а не места непријатељски сукобљених позиција. Таква одговорност полази од сваког појединог субјекта понаособ, а не од друштвене (полно-родне) групе – заједнице.²¹⁾

Ипак, питање заједнице – заједничког иступања била су значајан аспект историјских феминизма, на чему су биле засноване и аутореклексивне политике феминизма, односно критички однос феминизма унутар феминизма и према феминизмама самим. Лаканово „Жена не постоји/нема Жене“,²²⁾ најпре критиковано од стране феминизма као оно што обесмишљава читаву идеју на којој почивају феминизми (јер ако жена не постоји како [и зашто!] онда писати о њој?) испоставило се као кључна тачка распада пројекта Феминизма као јединственог покрета током седамдесетих година двадесетог века. Нема Жене – нема једног, идеалног модела жене, нити је било која жена као друштвени субјект (п)одржан својим телом интерпретираним унутар дате културе идеална слика модела Жене каквом је производи фалогоцентрични језик. Место женскости је тако увек место *нелагоде*, неуклапања, исклизавања; стога једна, монолитна политика феминизма не може мапирати, нити заступати подручје *женског*. Слично је и са маскулином родном позицијом – нема [поклапања актуелног говорећег субјекта са идеал-моделом] Мушкарца; стога

20) Hélène Cixous and Jacques Derrida, „Иščитаванје spolne razlike u književnom tekstu – dva monologa“, н. д, 176.

21) „Не само да има рата међу људима, већ је тај рат произведен сексуалном разликом. И не само њом, већ и изазовима, парадоксима и изненађењима које сексуална разлика чува за нас. (...) Постоји сексуална разлика, и постоји оно што од ње постаје у свим њеним појавностима и расподелама у свакоме од нас појединачно.“ Cixous, Hélène, „Three Steps on the Lader of Writing“, у зборнику: *The Hélène Cixous Reader* (приредила: Susan Sellers), Routledge, Taylor & Francis Group, London, New York, 2000, 199-205, стр.199.

22) Jacques Lacan, *On Feminine Sexuality – The Limits of Love and Knowledge, The Seminar of Jacques Lacan, Book XX, Encore 1972-1973*, н. д, стр. 72.

је раздела у две одвојене групе – заједнице *фикција*,²³⁾ ако не и странпутица у оквиру политике дијалога.

Дијалог је, дакле, *полилог* – говор који *слуша* друге говоре из места индивидуалности.²⁴⁾ „...Квантификација сингуларитета ће увек бити једна од политичких димензија пријатељства“;²⁵⁾ примећује Дерида (Jacques Derrida), и напомиње да политике пријатељства не кореспондирају са политикама заједништва. У српском језику реч *заједница* управо упућује на имплицитну изградњу *политичког* пријатељства *наспрам* (непријатеља?): заједница је тако скуп људи оријентисаних око *једног* (мишљења, позиције) – *за једно*; они иступају *за(-)једно*; но шта је *заједничко* заједници и у односу на шта је тај заједнички именитељ изведен? Да ли је и он, заправо – фикција (*о неком неспоразуму*)?

Уколико је заједница модел који условљава и производи политичко пријатељство *наспрам* непријатеља, што често проишлази као теза и закључак из анализе друштвено-културалних динамика и расподела моћи,²⁶⁾ у контексту савремених разматрања родности, полно-родних позиција, идентитета и њихових дијалога, па и унутар феминизма самих, концепт заједнице се испоставља као контрапродуктиван, односно као оно што феминизме враћа у затворени круг идентитарних политика које су већ прошле кроз покушај разградње у теоријској фази постмодернизма. То нужно не значи одустајање од идентитета; али можда поставља изазов одустајања од концепта *непријатеља*.

„Пријатељи, нема пријатеља!“, завапи умирући мудрац; ‘Непријатељи, нема непријатеља’, повика жива будала као што сам ја“.²⁷⁾ И заиста, колико год то парадоксално звучало, тешко је растати се од непријатеља.²⁸⁾ Непријатељ(ство) дефинише при-

23) Враћајући се на Дерида, сукоб – неспоразум је, дакле, *фактиван*.

24) Упоредити тезе у Julia Kristeva, „Women’s Time“, Signs, Journal of Women in Culture and Society, Vol. 7, No. 1, Autumn 1981, The University of Chicago Press, 1981, 13-35.

25) Jacques Derrida, *The Politics of Friendship*, Verso, London, New York, 2005, 22.

26) Carl Schmitt, *The Concept of the Political*, University of Chicago Press, Chicago, 1996.

27) Жак Дерида, алудирајући на реченицу приписану Аристотелу. Jacques Derrida, *The Politics of Friendship*, н. д, 172.

28) „Без непријатеља лудим, не могу више да мислим, постајем немоћан да размисљам самостално, да изговорим *cogito, ergo sum*.“ Jacques Derrida, *The Politics of Friendship*, н. д, 175. Такође и: „И шта (...) је ултимативно у песимизму, ако се тако може рећи? Тврдити да ‘нема пријатеља’, или још увек јадикувати над чињеницом да нема непријатеља?“ Исто, 113.

јатеља, производи заједништво у форми заједнице као *политике истости*, чиме се тензија враћа на питање *једног/истог* које је већ критички разматрано унутар феминистичких теорија. У таквим пријатељствима се ћути; у питању су пријатељства у *репресији*, пријатељства која забрањују разлику, истовремено инсистирајући на разлици као *непријатељској*.²⁹⁾

Стога свако *сестринство* игра по једнакој оштрици као и *братство*; и питање није нужно „а где је сестра?“³⁰⁾ већ на који начин *превазићи* модел заједнице као конституисане у односу на (фиктивног, фикцијом [п]оствареног) непријатеља. Уколико постоји политика која би представљала одговор на савремене изазове тензија у комуникацији све сложенијих родно-полних позиција у и даље актуелној језичко-културалној подлози фалогоцентричног, то је политика *разговора* као слушања, изговарања и размене (различитости, не разлика), и то би била једна од стратегија развојног и мултифацетног лица савремених феминизама.

МОДАЛИТЕТИ *МОГУЋНОГ*: ПУТЕВИ НАКОН ОНОГА *ПОСТ-а*

Уместо закључка, враћајући се на наслов (*Политике и дискурси савремених феминизама*) нудим питање: може ли политика бити ишта друго до вирилна и да ли је у том случају феминизме уопште конструктивно заснивати као *политике*?³¹⁾ Другим речима, уколико (из)водимо политике (деловања, у шта спада и теоретизација), одмичемо ли се икада од већ успостављене динамике језичког која је у основи динамика фалогоцентричног која изнова производи мушкарце и жене као категорије, све који од тога одступају као преступнике, те која (п)одржава политике заједништва као политике (не)пријатељства? Може ли се замислити радикално, или бар значајно другачија стратегија која би одступила од политика промене као револуције (извођења новог система на разрушеним темељима старог, што заправо представља замену система системом и као такво не доноси промену, *алтерацију*) и

29) Jacques Derrida, *The Politics of Friendship*, н. д, 53.

30) Исто, viii, 96, 149, 157, 293.

31) Политичко је, према Жаку Дерида, увек манифестација фалогоцентричног на делу, и стога је кроз историју и савременост разумевано као врлина вирилности. Jacques Derrida, *The Politics of Friendship*, н. д, 158.

која би водила ка промени као континуираном раду са *писмом*?³²⁾ Може ли се тако нешто звати *новом политиком* или је у целини нужно одустати од тог термина?

Жак Дерида каже да је „мислити пријатељство отвореним срцем – то, када га мислиш што ближе његовој супротности – индивидуа мора бити способна да мисли оно можда, што ће рећи да мора бити способна да га изговори и да од њега учини, изговарајући га, догађај (...) који би се могао десити.“³³⁾ У питању је, дакле, модалитет *могућног* – не *могућег*, које стоји само у форми потенцијала, већ *могућног* као *изводиве могућности* – догађаја који *мења*, који *чини* разлику различитости, који антиципира политику *различног* у односу на политике разлике. Дерида пак напомиње да је овакво *могућно* можда немогуће; но додаје да је то немогуће можда и једина могућа шанса за успостављање нечег новог, неког новог концепта *новог*; „можда; можда, уистину, ово *можда* још увек именује ову могућност.“³⁴⁾

У добу након лингвистичког обрта, постмодерног обрта и других сложених теоријских захвата који се уписују у контекст *живљеног*, феминизми се налазе пред изазовима нових, другачијих, *различних* одговора на друштвено-културалну реалност унутар које делују. Политике феминизма, чини се, и даље о(п) стају као појам, али не и као императив, наредба; дискурси феминизма се растачу, реконфигуришу и реактуелизују у модалитетима *могућног*. Како је језик тачка континуитета који води ка могућој промени, *писмо* је место извођења *новог*.

Лично је, дакле, још увек политичко³⁵⁾ – али на један сасвим други начин.

Литература:

Barthes, Roland: *Fragments of a Discourse*, Pelago, Zagreb, 2007.

Butler, Judith: *Gender Trouble*, Routledge, New York, London, 1990.

Cixous, Hélène, „The Laugh of the Medusa“, *Signs*, Vol. 1, No. 4, The University of Chicago Press, Chicago, Summer 1976, 875–893.

32) Што је аналогно и подударно континуираном раду са друштвено-културалним контекстом, будући да писмо (про)изводи - *исписује* субјекте у свету *материјалних* односа и поредака.

33) Jacques Derrida, *The Politics of Friendship*, н. д, 30.

34) Исто, 36.

35) У преводу, феминизми нису изгубили на својој актуелности.

Cixous, Hélène, Jacques, Derrida, „Iščítavanje spolne razlike u književnom tekstu – dva monologa“, *Treći program hrvatskog radija* br. 36, Hrvatski radio, Zagreb, 1992.

Hélène, Cixous, „Three Steps on the Lader of Writing“, у зборнику: *The Hélène Cixous Reader* (приредила: Susan Sellers), Routledge, Taylor & Francis Group, London, New York, 2000, 199–205.

Derrida, Jacques: *The Politics of Friendship*, Verso, London, New York, 2005.

Kristeva, Julia, “Women can never be defined”, у зборнику: *New French Feminism* (приредили: E. Marks и I. de Courtivron), Harvester, Brighton, 1981.

Kristeva, Julia, „Women’s Time“, *Signs, Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 7, No. 1, Autumn 1981, The University of Chicago Press, 1981, 13–35.

Kristeva, Julia: *Powers of Horror – An Essay on Abjection*, Columbia University Press, New York, 1982.

Lacan, Jacques: *On Feminine Sexuality – The Limits of Love and Knowledge, The Seminar of Jacques Lacan, Book XX, Encore 1972-1973*, W. W. Norton & Company, New York, London, 1999.

Pollock, Griselda, „Preface“, у зборнику: *Generations & Geographies in the Visual Arts* (приредила: Griselda Pollock), Routledge, London, New York, 1996.

Schmitt, Carl: *The Concept of the Political*, University of Chicago Press, Chicago, 1996.

Dragana Z. Stojanović

POLITICS AND DISCOURSES OF CONTEMPORARY FEMINISMS: THE MODALITIES OF PERHAPS

Resume

The text „Politics and Discourses of Contemporary Feminisms: the Modalities of Perhaps“ researches some new possibilities of achieving a difference within the feminist politics and strategies after their three-phased development, and also after the postfeminist time of autoreflexive critic and recontextualization of feminist theses. Using the poststructuralist, text-oriented and already present feminist platforms, this text points to the necessity of rethinking and reconfiguration of the questions of feminist issues, as well as the issues of gender, sexuality, identity and also the issues of political itself which has to be rethought outside

of the „community“ dynamics that too often slips into the friend:enemy tension. In the end, this text considers and theorizes the potential of the modality perhaps, which unravels itself in openness towards the dialogical relations of feminisms with the systems of language, writing and social/cultural realities inside which it exists and (re)acts.

Key words: feminisms, politics, language, writing, alteration, difference, *différance*, *perhaps*

* Овај рад је примљен 30. мај 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 13. јуна 2016. године.